

dem premi annonæ charitate, & opum indigentia. Denique clamant excidisse illam ab ea gloriæ fama, qua per universos Europæ populos fruebatur. Hinc graves metus, hinc perennes querelæ, hinc tristia quædam omina, quæ pavidas mentes percellant. Ergo nihil offert deinceps Gallia, quod & amoveat metus, & compescat querelas, & funesta, quæ jactantur, omina depellat? Sic est Gallia ab omni subsidio destituta, ut neque coercere hostium impetus, neque sublevare penuriam, neque pristinum tueri gloriæ splendorem possit?

At qui ego contendo, Auditores, neque vereor, ne quis vestrum mihi fidem derogat, tantum esse in una Gallia subsidii, ut, vel si ad eas redacta esset angustias, quas homines boni comminiscuntur, his medendo incommodis ipsa sufficiat.

Habet illa nimirum in fortitudine militum & Ducum experientia, unde vim hostium infringat, hoc Primum. Habet in ubertate soli & privatorum opibus, unde copiam restituat & abundantiam: hoc Alterum. Habet in Religione sua ac pietate, unde pristinum gloriæ decus tueatur ac conserveat; hoc Postremum. Itaque quantum & quam multiplex adversus quoscumque casus, cum à militibus pariter ac Ducibus, tum ab ubertate soli privatorumque divitiis, tum ab insito toti genti Religionis ac pietatis studio Gallia, quasi suo ipsius è sinu pariat subsidium; triplici Orationis parte demonstrabo; quæ, dum pro viribus exequor, quæso vos, Auditores, pro vestra humanitate dicentem sublevate.

I. Pars.

Non fuit ea semper Gallia felicitas, ut perenni rerum ex voto fluentium serie frueretur; neque tam constanter metuendam se se gloriæ suæ

æmulis exhibuit, nihil ut ab iisdem vicissim haberet identidem pertimescendum. Namque hic refricare liceat vel ingratorum temporum illorum memoriam, cum graves fortunæ restantis æstus experta in exitum vergeret propior, neque tam pro tuendis suis finibus, aut partis armorum gloria monumentis, quam pro aris ipsis ac focus ab hostium injuria vindicandis certaret. Saltem eruditi ista recordatione temporum discent timidi plus æquo Nepotes, quale suis in Majoribus Gallia præsidium habuerit.

Vidit illa mortuo Carolo VI. Francorum Rege suis in penetrabilibus triumphantem, & in urbe regni primaria exterum Regem inauguratum, ad reliquum totius imperii principatum convolare. Is, posthabitis inquietæ Britannicæ litoribus, ostentabat se se Gallico in solio, & popularum votis in Regem acceptus ita devinxerat animos, ut oblitos, quid legitimo Principi deberent, nec mutata conditionis pœniteret, nec suam in alienum aut fidem, aut obsequium, aut pietatem desiderari parerentur.

Parebat Anglo Normannia; exceperat jugum Picardia: victorem agnoverat Campania; Cenomanensis ager ultro serviebat; Aquitania denique pœne integra novi Regis in nomen legesque juraverat. Quam etiam adjiciebant animos, hinc Dux Burgundionum Gallicæ apertus hostis, inde Aremoricæ Dux tanto metuendus magis, quanto peritior simulandi artifex audiebat. Interim Carolus VII. qui patri successerat, sibi relictus uni, & recenti ad Vernoliūm attritus clade vix paucas ultra Ligerim provincias numerabat tantam suas. Huic nec milites præstiterant, quos in hostem duceret, nec in promptu pecunia, qua aleret ex-

erci-

ercitum, nec Proceres, quorum in fide conquiesceret. Tamen propositum urgebat Anglus, & rebus prosperis ferox numerosissimo exercitu Aurelias, unicam consiliis suis moram, unum infortunati Regis propugnaculum, obsidebat.

Quid ageret Carolus tam luctuosas inter angustias omni præsidio destitutus, & in reducto Turonensis tractus oppidulo tristissimum Gallicæ fatum expectans? An cedendum putet duris temporibus, & regni partem permittat Victori, reliquam ab eisdem injuria ut vindicet? Veniam Anglus nec justas, nec dignas majestate regia condiciones offerebat. An remotum in asylum confugiat, ubi se tuteatur? Restabat quidem Provincia Lugdunensis intacta: at neque commigranti viaticum, neque pares resistendo vires suppetebant. An succurrat demum laborantibus Aureliis; audax facinus & necessarium; at tentatum frustra non semel & contra morem gentis infeliciter.

Ergo peribit funditus res Gallica? ergo nullum in fortitudine militum, in Ducum experientia subsidium inveniet? Quanquam quid loquor? Tot inter infelicis Gallicæ nebulas ecce Dunensis Comes stirps Longavillæ Domus quasi sol novus exurgit! ecce comitem sibi magnique facinoris adjutorem Santraliūm obsessis approbat. Parum erat laborantibus Aureliis auxilii quidpiam humanitus advenire, nisi etiam divinitus accederet. Venit in partem operis Puella Dux nutanti Gallicæ submissa Divis auctoribus, quos imperii custodes ac præfides reveremur. His Ducibus quanta rerum & fortunæ commutatio! sentit Anglus impetum, miratur, subitam fati conversionem, multiplicem Gallorum eruptionem non sustinet. Quid multa? sibi timere vi-

cissim, qui tandiu metum fecerat, rebus diffidere, obsidionem solvere, terga vertere, cædi, fugari, spoliari omnibus provinciis, quas vel invaserat perperam, vel jure suo retinebat; ac nihil præter turpe dedecus & ignominiosam fugam in Angliam reportare: triste quidem ac salubre, si quid gens illa saperet, documentum; esse Galliam infelicis instar scopuli, ad quem Anglica vis illidat miserabiliter, & fatale serius, ocyus naufragium patiatur.

Agite, viri meticulosi; eò ne tandem venimus ut luctuosa Caroli VI. aut VII. tempora experiamur? An in medio Gallicæ sinu dominatur hostis? an regni partem occupat? an Regum nostrorum patrimonium restrinxit? an certamus hodie pro tuendis focus ac mœnibus? an nulla restant ex omni parte victoriarum nostrarum monumenta? Nam quò reciderunt ad hoc usque tempus fœderatorum hostium consilia? quid fecerunt tot populi, qui se fecisse nihil credunt ipsi, nisi nostras expulserunt provincias, & tristia passim invidiæ furorisque sui trophæa erigant?

Quanquam durum est id ipsum licuisse hosti, quod fecit; durum est ereptum nobis fuisse quidquam, quod virtute partum, emptum victoriis, felicitate quodammodo mancipatum videbatur? Sit ita sane: ergo succisa spes omnis, nec ullus ad sortem meliorem aditus relinquitur? erit illa tam perpetua gentis nostræ calamitas, ut vincere Fortunæ ludibrium atque damna sarcire non valeat? nullum ad eam rem Gallorum militum fortitudo, nullum spondet Ducum experientia adjumentum? Ergo Nepotes à Majorum virtute degeneravimus? ergo militiæ rudes sumus, imperiti disciplinæ, & molli exotio ad tractandas res bellicas traducti?

Sci-

Scilicet non iidem illi sumus, quos paucos ante annos tam saepe reveritus hostis est cladis auctores suae, quos Europa vidit ubique victores, quos orbis universus fatorum arbitros suspexit; quorum periculis ac laboribus suam tranquillitatem Gallia, suam nomen Gallicum gloriam, Ludovicus Magnus rerum gestarum magnitudinem debuit? Non iidem illi sumus, quibus nihil erat tam invium, tam intentatum, quod non aggredemur confidenter; virilius exequemur? quibus certare, idem erat ac vincere? Nam cur Galli milites nunc forent tam dissimiles sui, tam mutati in alios homines, tam insitae innataeque virtutis obliti? Sed omitamus quae vetera sunt, & ex hoc praesenti anno Gallici militis fortitudinem aestimemus. Nihil affingam ego praeter verum; nihil ambitiosius loquar ad pompam, nihil quod non palam & in confesso sit apud omnes, praedicabo.

Testes vos appello, quotquot estis; non certatum nuper in Alsacia viriliter, aut non patuit omnium oculis Galliei militis vis ac robur Rumerensem ad pugnam, ubi tam audacter provocatus hostis, tam impugnatus valide, tam constanter ad internecionem pressus ac fugatus; ut ex octo millibus hominum, qui Mercio Duce convolabant ad victoriam, omnes aut caesi, aut capti, aut submersi aquis perierint: vix e communi clade reversis ad suos paucis, qui tristem sociorum cladem nunciarent? Tamen conflatus erat exercitus ille victus ad Rhenum, partim ex Hungaris ferocibus, partim ex Equitibus illis cataphractis, qui nec cedere, nec vinci, si quid Germanis creditur, didicerunt. Eant nunc, & quid de militum nostrorum fortitudine sentiant ipsi; dissimulent, quantum volent; erepta certe profligatis

hostibus vexilla, actus in praedam universus tot copiarum apparatus, ipsa Mercii supellex fugienti rapta fatis eloquentur.

Quid repressum eadem virtute dicam hostem ad Brigantium, dum in Delphinatum molitur aditus, & Dillonis aut fallere solertiam, aut illudere fortitudini confidit? Quid lacessitum loquar exutumque castris ad Girundam, & salubri fuga salutem coactum querere, quam in sustinenda militis audacia non invenisset? quid Anchinum memorem in Flandria Duce Nangio, quid Varætonense oppidum ab Artagnano tam celeriter armata manu occupatum, ut, qui liberandis obsessis veniebant, aequata jam solo mœnia didicerint? Omitto dicere quam saepe levioribus in pugnis se se Gallica virtus erexit; quoties aestate tota incursum acriter in pabulatores, & magna eorum strages edita; quam nullis omnino in locis certatum utrinque sit, ubi non exstet aliquod Gallicae virtutis monumentum.

At quid dicemus, Auditores, de recenti illa tamque cruenta ac pertinaci pugna, cujus Hannoniae campi testes exstiterunt? In qua merito dubites, utra pars victrix fuerit, an victa; cujus gloriam, vel si hostis sibi vindiceret, rursus tam carè vincere abnuerit, quam non alio nomine suam illi fatentur, nisi quod ipsis cumulatam inter suorum moles pernoctare licuerit. Pugnam dico illam, quae tumidos hostis superbi fastus repressit; quae depulit errorem illum, ut crederet, languescere Gallorum in animis priscam virtutem, cui impune posset illudi: quae vel ab invitis consciam hanc veri vocem extorsit. *Gallos hodie vidimus ac sensimus.* Etenim ubi Gallicae virtutis specimen editum illustrius est?

Jam permixtus Anglo Batavoque Ger-

Germanus explosis bellici tormenti fulminibus sibi fecerat aciem, in nostram aditum, victoriae latum omen ominatus. At ubi mortem pro victoria, pro trophæo nactus tumulum excidere spe sua se vider, redit copiis auctus recentibus, & majori cum furore non exitu feliciori certamen redintegrat, adeo crescit vicissim Gallo militi vis & audacia, & nullus cædendi mactandique finis, aut modus est! Piget hostem sui dedecoris; instat nihilo segnius iterum atque iterum; verum dum ulcisci cladem ambit, suorum stragem auget ac cædem. Jam nobis pro vallo sunt projecta miserabilem in modum & acervatim congesta hostium cadavera; & inter morientium gemitus ac desperantium iras pugnamus. Tamen neque victis ac corruentibus abest furor aut vindictæ cupido; adhuc enses in manibus, in oculis spirantes minæ, in vultu mixta dolore ferocitas! Interim improvise faucibus vulnere victoriae subtraheris, Villarti, & diu multumque luctatus cum dolore, defectis viribus pugna eriperis, ac tecum pariter tuis pugnae ardor eripitur. Atque, uteras idem arbiter atque incentor victoriae, te absente factum est, ut non vinceremus, at militum nostrorum fortitudine atque militari obedientia praestitum, ne vinceremur.

Ex hac militum nostrorum alacritate Ducum ipsorum experientiam ac virtutem aestimate. Subodorari prudenter consilia hostium, eadem sapienter antevertere, impugnare divisum solerter, quem sustinere collectum non poteras, fuit hoc militaris scientiae facinus eximium, Burghæ; qui sic illexisti Mercium ad certamen, antequam Sabaudicis legionibus jungeretur, ut, dum Germanici Imperii florem ac robur tua virtute profligares, Alsaciam & Liberum

Comitatum, quo geminum exercitum irrupturum esse praesenserat, tua prudentia tuerere: dignus profecto, quem Ludovicus Torquatae utriusque militiae decoraret insignibus, atque hoc virtutis ac prudentiae tuae praemio praeludere ad majora videretur.

Neque te praetermittam, Noalli, paternae cum fortitudinis, tum experientiae tam diligens aemulator; qui nuper trajecto per intricatas & inexplicabiles vias exercitu, periculi securum hostem tam feliciter suis in castris oppressisti; ut relicta supellectili, nec sumpta ad fugae apparatus mora, suam equorum velocitati salutem credere cogeretur.

Neque vos filebo pariter, Artagnane, Bezonsi; Te quidem, qui repentino Varnetonensi excidio caeteris ad rem fortiter tota aestate gerendam quasi vexillum sustulisti: Te verò, qui suspicatus sagaciter in Hispania fallaciam ac dolum, Gallum militem ab imminente cladeservaveris. At non levem editae jam aliam multis in locis fortitudinis, atque industriae mercedem ambo recepistis, quos Ludovicus Marecallorum in ordinem transcripsit.

Verum enimvero inter celebrandos gentis nostrae Duces quam novo, quam insolito fulgore percellor? Inter has Galliae nostrae tenebras, quas quidam praeter caeteros, si Superis placet, oculati deprehendunt, geminum sydus elucet; quorum alterum altero splendidius ne sit, an praesentius, non facile dixerim. Villartium dico, Auditores, ac Bufferum, quos appellasse, laudasse est, tantum in utriusque cum fortitudine tum experientia praesidium Gallia & adfuisse sensit, & adfuturum deinceps pollicetur. Bufferus vigil & erectus, somni impatiens ac quietis; Villartius tranquillus ac quietus, etiam inter

arma ludos celebrabit. Illum ubique presentem cerneret; hunc presentem credideris, vel cum abfuerit longius. Ille magnum quid meditans semper & in eo totus vel hosti struit insidias, vel ab eodem structas eludit; hic nunquam lætior & magis expertus curarum, quam dum grande quidpiam molitur ac perficit. Sensit in Busero Gallia nihil esse limitibus suis pertimescendum; sensit hostis in Villartio vel suis penealibus omnia esse metuenda. Si arcendus hostis, si sustinendus gravis impetus, habes in Altero firmissimum propugnaculum, quod nulla vis evertat, aut frangat; si laceffendus idem aut impugnandus, habes in Altero, qui nihil inivium putet, nihil inaccessum patiatur. Ille vinci nescius; hic certus vincere. Ille tutamen; hic decus. Ille Gallie Clypeus; hic Ensis. Buserus servasset nobis Insulas, si contra vim solam obsidentium certandum habuisset: Villartius cumulatam ex omni parte laudem in Flandria retulisset, nisi convolantem ad victoriam vulneris accerbitas retardasset. Quanquam perennes tibi gratias, o Deus, qui alterum ex periculosa defensione incolumem, alterum è cruento vulnere sospitem in dubia Gallie tempora servaveris.

Hactenus quantum Gallia adversus ingruentes hostes tum in fortitudine militum, tum in Ducum experientia præsidium habeat, demonstravimus: nunc quale subsidii genus adversus annonæ caritatem & divitiarum penuriam ex ubertate soli & privatorum opus expectet, excutiamus.

II, Pars. Habet hoc publica calamitas, Auditores, nunquam ut illius sensus acrior esse soleat, quam cum ad res privatas pertinet. Everfiones urbium, provinciarum excidia, regnorum conversiones, fatalem armorum aleam nemo ferè doleat, cui tam lu-

ctuosa detrimenta nihil incommodè pepererint. At si communis mali partem aliquam in singulos refundi contigerit, jam id ipsum, quod ferebatur æquius, incipit intolerandum videri. Quare tanto minùs mirum & insolens videri debeat, esse hodie tam multos, qui de caritate annonæ, & opum penuria conquerantur, quanto pauciores invenire sit, qui se ab ista temporum difficultate præstare incolumes possint.

Tamen quid querimur tanquam proprium Gallie nostræ malum, quod non modò cæteris Europæ populis non parcat, sed in eisdem sævit acerbius? Agite; qui penuriæ illius, quam patimur, auctores arguuntur atque artifices; an illis ita provisum est, ut de acerbitate temporum nihil expostulent? An eorum agris indulsit hyems: mitior? an violare fructus ac segetes extimuit? an avari agricolæ votis & expectationi respondit? an, quam dolemus esse apud nos tam raram, pecunia ipsa sic apud eos abundat, ut indigentia nostræ insultent? sed leve est illud miseris solatium, quod miseriæ suæ socios habeant. Ergo scrutemur præsentius: aliquod calamitatis nostræ solatium, nec aliunde quam ex ipsamet Gallia eruamus. Interim vos ignoscite, Auditores, si retractare rursum videar iniquiora quædam Annalium nostrorum tempora, quibus Gallia graviores multo annonæ pariter opumque angustias experta est.

Quam fatalis hic fuit, quam luctuosus Gallie dies, quo Franciscus I. tentata infeliciter recuperandi Mediolanensis Ducatus alea, cæsoque ad Ticinum Gallico exercitu, victus: ipse captusque Madritum traheretur, & suam tristissimis fati Galliam relinqueret! Etenim ad illam desolati imperii orbitatem quanta rerum calamitas accedebat? Exhaustum bellis

prio-

prioribus ærarium, accisæ populorum opes, Regni ordines universi, qui immensos sumptus funestissimæ expeditioni impenderant, crudeles inter angustias versabantur. Quin & supremus malorum omnium cumulus hic fuit, ut sæviret hoc anno tota Gallia hyems atrox & exitiosa, quæ vitiatas ad radices ipsas maceratisque segetibus, miseriam in omnes provincias famem induxerat.

Sed quid ego hæc persequor, dum amores suos ac delicias mærens Aulla, afflicta civitas parentem optimum, tota Gallia tutissimum rerum suarum columnen requirebat, & duriorum cæteris ærumnis Regis fortissimi ferebat absentiam? At unde in communi Populorum inopia Galli eruerent auri satis & argenti, ad satiandam incredibilem ambitiosi Principis avaritiam, quam nobilissimæ ac pinguis Impetii nostri provinciæ non explerent? Quanquam ignoscendum Carolo V. Auditores, qui pulchrè nosset, quantum haberet apud se pignus, & quanto à nobis poneretur in loco. Sciebat non satis grandi redimi eum pretio posse, qui pretium omne excederet. Neque vero avaros vel in paupertate sua Gallos Franciscus agnovit, ac licet rerum domini, absente Rege, neque gratiosi forent apud populos, neque ea committerent, quibus amorem ac benevolentiam mererentur; vicit tamen sincera in Regem pietas similitates & odia, & vicies centenæ aureorum millibus Principis optima libertas redempta est. Quis in ea rerum omnium penuria credidisset tantum erui posse ex privatorum opibus subsidium? At non iis se continuit finibus populorum liberalitas? Redditus suis regnoque Franciscus sensit ex ipsa indigentia crescere abundantiam, & novis auctus ex insperato præsidii ita cœpit invalescere, ut,

& ad renovandum bellum acrius quam ante, & ad coercendam rivalis sui ambitionem paratior accederet.

Sed, o rerum vices ambiguas, Deus immortalis! quibus amicam gentem periculis identidem objicis; quibus ærumnarum modis eandem exerces & probas! Ecce jam non frigoris inimica vis, ut ante, sed æstus importuni per quinquennium perennitas tristius prioribus malis calamitatis genus per universas Gallie provincias importat. Regnabat æstas una, neque aliam toto anno tempestatum vicissitudinem agnosceres, nisi quam dierum inæqualitas efficeret. Hinc terra perpetuis incensa caloribus, qui nec quiescere illam sinerent, nec darent locum coquendis succis vitalibus, quos premere hyems aliquandiu & compefcere debuisset, virefcere ante tempus contra nativam idolem, & steriles herbas producere. Hinc arbores, foliis cadentibus, pululare statim flores in præposteros, quos nulli fructus sequerentur. Hinc procreari intra terræ viscera vermium ac belluarum repentina vis & copia quæ vix ortum gerimen è semine depalcerent. Uno verbo hinc sævire omnium ubique agrorum sterilitas, tanto gravior, quanto longior!

Nolite existimare, Auditores, hæc comparata fuisse à me diligentius ad consolandam aut mitigandam hodierni temporis acerbitatem. Nihil hic loquor non exaratum publicis Literis, nihil Scriptorum nostrorum fide non confirmatum. Vidisses dominante in agris fame infinitam miserorum multitudinem ex pagis, ex oppidulis inundare urbes, obsidere domos, opplere vicos ac plateas, & à civibus frustra precari calamitatis suæ solatium, quod ipsi ferre sibi non possent. Alii pallore longo ac pedore obfiti, lividis & media jam in morte natantibus oculis, circuire

passim

passim compita, & gemitibus ac lamentis omnia latè loca personare. Alii torrida macie luridi, mortuis cadaveribus, quàm vivis corporibus propiores horrorem ubique ac metum geminare; alii ab inficetis dapibus & inusitatis ante hunc diem cibis tumidi, exangues per artus terram obviis & plenam noxia contagio animam afflare. Alii, quos ægri ac vacillantes pedes non ferrent, humi jacere languidi, & mortem inter ac vitam luctari. Alii quibus difficilius erat vivere, quàm perire, in funereo illo mortis vitæque confinio, id ipsum dolere, quod nec vivere liceret, nec mori.

Quid pueros dicam matrum inter ubera mammam appetentes, pro lacte saniam ac sanguinem, pro vita mortem exfugere? quid matres ipsas defixis miserabiliter in infantes oculis contabescere luctu, & inter funereos sobolis amplexus animam exspirare? Quid exortam loquar è contagio cadaverum grassantemque per populos fœdam luem atque pestilentiam, quæ, cum nullum à medentibus levamen pateretur, certam contaminato spiritu mortem afferebat?

Hæc vetera sunt, Auditores; fuerunt hæc misera quidem nec deploranda fatis, regnante Francisco I. tempora, quibus sic exhaustam omnibus adjumentis Galliam fuisse diceret, nihil ut deinceps posse videretur, quàm laboriosam deslere egestatem. Quid si in ista rerum calamitate profuderit illa nihilominus è sinu suo divitiarum fatis, unde Rex optimus duos liberaret filios, quos paternæ fidei obsides Carolus V. apud se retinebat? quid si numerosis terra marique exercitibus metuentium Principibus æmulis Franciscum ostentavit? Quid si nunquam Aula florentior aut magnificentior, quàm regnante Francisco I. visa sit? Te-

stantur hodieque tot superba monumenta, tot regie ædificiorum moles, tam profusa in literatos homines liberalitas temporum illorum copiam & abundantiam; & cum nullis impensarum sumptibus Princeps munificentissimus parceret, non modo non exhaust, aut alieno ære regium obligavit ærarium, sed refertum opibus moriens cumulatamque successoribus transmisit. Tamen his temporibus, Auditores, nondum habebat Gallia cum Peruanis Mexicanisque aut affinitatem, aut commercium; neque aureis ex fodinis uberiores ipsis etiam dominis fructum ferre didicerat.

Hinc existimate per melicet, num locus esse debeat querelis illis gravioribus, quas annonæ caritas hoc anno suscitavit? Num tam accisa, tam deplorata videatur Galliæ conditio, ut nulla fati melioris expectatio affulgeat. At enim peccavit hic annus, inusitata quædam acerbitas hyemis & diuturna frigoris malignitas miseram in agros sterilitatem invexit. Emortuæ passim arbores, rei frumentariæ penuria durissimi temporis etiamnum admonent, & ingratiam quotidie memoriam refricant. Durum id quidem, Auditores, at itane serpsit hoc malum, nullas ut contagis expertes provincias reliquerit? Testis Aremorica & Andegavenis regio, testis inferior Normannia, testis Suesionensis ager tractusque Carnutensis, ubi alendæ toti Galliæ par frugum copia succrevit.

Sed esto; fuerit communis ubique sterilitas: an continua tot annorum ubertas ac copia nihil ad mitigandam unius anni egestatem contulit? an hic ipse annus fuit ex omni parte tam sterilis, tam infructuosus, ut Hyemis unius vitium, Veris, Æstatis, Autumnique benignitas non correxerit? Nam ubi tandem tellus non red-

reddidit cum scœnore, quod per breve tempus negaverat? quibus non aperuit illa sinum divitem, & nativæ fœcunditatis specimen non dedit? Diceret prænituisse illam suæ contranaturam atque indolem tarditatis, & ad recreandam, quam fecisse videbatur, ægritudinem fœcundum ubique pectus concussisse.

Hic ego parcam provocare vos ad recentem præteritorum temporum memoriam; non jubebo vos meminisse, ut ante annos aliquot, cum sterilis & infructuosa messis spem Galliæ fœcellisset, exorta repente frugum omnis generis, ac fructuum copia tantam quocumque locorum intulerit ubertatem, quantam lata fœcunditatis diurnitas afferre potuisset. Verùm hoc unum velim circumspicere vos, quàm bonas ubique frugiferæ Cereris in proximam æstatem Gallicum solum spes jam faciat. Interrogate eos qui veniunt ex agro, ut commissum terræ visceribus semen exoriatur feliciter ac pullulet! ut omnis arbor ad profundendos uberes fructus jam parata, increpare morantes Zephyros videatur; ut ipsa corpora vividum in se nescio quid, & uberius anni felix augurium quodammodo præsentiant! Non ingrati nos Galli aut avarum aramus solum; habet hoc tellus nostra supra reliquos regionum tractus singulare, ut alienis opibus non egeat, neque suis tantum sufficiat incolis, sed ad alendam ditandamque exterorum inopiam nata sit. Atque utinam, qui exercent illam atque excolunt, ipsi minùs ingrati & avari minùs invenirentur, posset illa quiescere identidem, & sine cujusquam damno tantisper otari.

Veniunt an æquiores debent videri qui rem Numariam in Gallia periisse clamant, nec spem restituendæ illius affulgere. Equidem quis neget, Au-

Le Jay, Tom. I.

ditores, esse hanc fatalem armorum aleam, ut gravissimis sumptibus obnoxia sint, tamque publicæ opes ac privatae decrescere soleant, quàm diuturna belli ipsius pertinacia est. Tamen si vel ipsis Francisci I. temporibus, quibus regie pariter ac privatorum opes tam luctuoso fuisse loco Historici nostri testantur, nihil Galliæ defuit, vel ad refarciendas graves ruinas, vel ad tuendum Regni Regisque splendorem; existimabimus iisdem illam præsidii esse nunc destituendam? Ne faciamus hanc ætati nostræ contumeliam, Auditores, ut vel calamitosior vel pejor prioribus seculis habeatur. Nihil nos sumus ab antiqua virtute degeneres, & quæ Majores nostros difficillimis in rebus optimam, fortunarum, sui ipsorum prodigos sensit Gallia, similes in Nepotibus sensus, par studium, easdem voluntates experietur. Prohibunt tandem, quacumque parte defossæ lateant, opes illæ, quas populorum securitas, regni salus, amor & gloria Principis sibi vindicant. Erumpet natum veluti repente telluris è visceribus Aurum & Argentum, & in publica commoda liberaliter profundetur. Vincet inopiæ metum spes & confidentia, opum amorem patriæ charitas, privatas utilitates ratio communis rei superabit.

Quoniam quid vetera Majorum nostrorum exempla repeto, cum præsentibus abundemus; vel quid ex levibus conjecturis æstimo prodigam populorum in usus publicos liberalitatem, dum consignata tam insigniter ipsorum munificentiae argumenta suppetunt? Agite, Auditores, nam cur ego dubitem gentis nostræ studium & æmulationem ambiciosius prædicare? Agite, inquam, ex quo functum fatalis belli flagrat incendium, quàm studiosos publicæ rei populos Gallia, eosdem quàm amantes sui

Kk Prin-

Principis sibi gratulatur? Quibus enimvero impensis paritum ac sumptibus ad arcendum hostem, ad alendos exercitus, ad tuendam regiae familiae majestatem? Cedo vel aetatem, vel sexum, vel conditionem, quae non venerit in societatem publicae beneficentiae, & de suo contulisse plurimum in rem communem gloriari non possit? Da Proceres in Aula, Bellatores in castris, Magistratus in foro, mercatores in tabernis, artifices in officina, quos oneris sua pars non contingat? Quam multi sunt, qui dignitatis onerosa gradum adepti sine pretio serviunt, & non mercenariam, sed gratuitam operam collocant, nullius rei, praeter laudem & gloriam, avari?

Est aliquis hodie qui pro communi causa se non habeat durius, non parcius vivat, non habitet modestius, in vestibus, in mensa, in suppellectili, in apparatu domestico plurima de luxu, de voluptate, de commodis, ipsa de necessitate non subtrahat? Laudet Roma Fabricium suum, qui aurum vel argentum ad mensam non ferret. Quam multos habet haec civitas, quam multos Aulia Fabricios, quos scilicet cenare non piget, dum auream & argenteam suppellectilem ad sublevandam rei Numariae penuriam ultro ac volentes impendunt? An ergo levia fuerunt isthaec haecenus Gallicae rei subsidia? an profusae privatorum opes tam liberaliter parem in futurum tempus, si res postudet, charitatem ac benevolentiam non praestent? Felix quidem populus, qui Principi nec ingrato, nec immemori fortunas suas commodet! Feliciorum audeo dicere Principem, qui tam amantem, tam prodigum sui suarumque rerum populum experiatur! Absolvamus, Auditores, & quantum in religione sua ac pietate subsidii habeat Gallia vel

ad recuperandam, vel ad tuendam nominis sui gloriam, paucis demonstramus.

Nihil tam incentivum sui est, Auditores, nihil quod aemulationi tam obnoxium esse soleat, quam gloria. Enimvero habet illa nescio quid, quod perstringit oculos, & ambiciosos natura sua animos illicit. Hinc cum illud semper fuerit singulare veluti Gallorum fatum, ut dignitate nominis ac splendore reliquis in orbe toto nationibus facile praeclerent; nulla gens extitisse visa est, quae aut acriores aut constantiores hostes habuerit. Verum quid aemulatione sua plerumque promoverunt; nisi ut novam amplioris gloriae segetem afferrent; aut si offusis aliquando tenebris obscurare tantisper nostri nominis gloriam visi sunt, nativa Gallicae gentis pietas & constans amor Religionis obductam brevi depulit caliginem, & pristinum lucis splendorem restituit.

Edo venerat ille Gallici nominis splendor regnante Philippo Augusto, ut capere deinceps incrementum posse non videretur; adeo metuendam hostibus suis Galliam Rex fortissimus fecerat! Pulsus ultra Garumnam longius, & in reducto conclusus terrarum angulo vetus ac perennis Gallorum aemulator Anglus, nec revellere cancellos, nec praetergredi limites, quos posuerat parta de ipso multis in locis victoria, confidebat. Tamen qui Philippo successerat Ludovicus VIII. paternae virtutis ac gloriae heres dignissimus novum regno decus, novam felicissimi regiminis admirationem coeperat conciliare. Cum heu! breves populorum deliciae, Ludovicus in primo aetatis succisus flore filium impuberem Ludovicum IX. sub pia matris tutela reliquit.

Et si autem Blancae nihil deerat ab

III. Pars.

is virtutibus, quae conciliant regnis auctoritatem & gratiam; tamen Galliae Proceres iniquius passi foeminae imperium, quasi contra fas & leges nere Lilia viderentur; dum unusquisque ambitioni servit & moderandi regni jus sibi arrogat, ad eas infelicem Galliam angustias adduxerant, ut pene veniret hostis in ludibrium, in ruinam certè minimè dubiam inclinaret. Verum pietatis in gremio & Religionis in sinu educatus Ludovicus IX. magnum laboranti Galliae subsidium preparabat. Is enim, quem Regina Blanca, frendente nequicquam Magnatum aemulatione, salubribus ad bene pieque regnandum documentis informaverat, vix habenas imperii coepit moderari, cum Gallia desit esse, quod erat; aut potius pristinum, quem per tenebrosa quadam tempora videbatur amisisse, splendorem resumpsit. Pulsus domitusque rursus Anglus, qui pueritia Regis & procerum abusus discordia se se erexerat: extincta Albigenis Haereticis, quae regni fines ultimos infecerat: compressa ac pacata Optimatum aemulatio, quae civiles intra ipsa Galliae viscera, & bello quovis extero perniciosas magis discordias suscitavit. Denique compositis ubique rebus omnibus tantam eximia Regis optimi sanctissimeque pietas ac religio auctoritatem, reverentiam, admirationem orbi Gallico concitavit, ut securus deinceps tam à domesticis quam ab exteris hostibus Ludovicus metuenda terris Orientalibus Lilia deportaret.

Non est ea Galliae nostrae conditio, quantumvis graves fortis adversae casus pertulerit, Auditores, vel ut exciderit penitus ab ea gloria, quam res olim fortiter feliciterque gestae pepererant, vel ut hostibus suis parum hodieque reverenda videatur. Senferunt ipsi nuper non abesse ab

is mares animos, à quibus fortuna recederet; & quod vix nobis ipsi auderemus gratulari, hoc ipsum sentire de Gallis & profiteri non dubitant. At si, quod inficiari non est animus, perpetuae tempestates ac procellae, quibus Gallia iactatur, aliquas Gallico caelo nubeculas obduxit, spondet constans ac sincera Regis optimi pietas ac religio, adfuturum brevi amicum solem, qui obsitam caliginem discutiat, & pristinae lucis vim ac fulgorem restituat. Deus ille, quem nos colimus, Auditores, Exercituum arbiter, & moderator eventuum, qui res prosperas pariter & adversas eadem manu dividit: Deus ille vel amicos interdum probat, & gloriae illius, quam tribuerat affatim, partem subtrahit aliquam, si fors, quos sensit modestos in prosperis, eosdem in adversis patientes approbet.

Revocate animo, Auditores, nam cur dulcissima praeteritorum temporum recordatione praesentium acerbiter mitigare quoquo modo, & consolari non liceat? Revocate, inquam, longam illam annorum ferriem, per quos Gallia aut suavissimis tranquillae pacis, quam orbe toto fecerat, gaudebat fructibus; aut perpetuam ex rebus bellicis gloriae segetem sibi videbat accrescere. Qualem inter prosperos illos rerum omnium eventus vidimus Ludovicum! Quales in vieto ipsius animo parta tam ex pace quam ex bello felicitas & gloria sensus instillabant! An inolescere laetis in rebus, aut victis hostibus insultare? an felices illos providentiae, fortitudinis, fortunae suae partus sibi metipse gratulari? an personantibus undique plaudentium populorum praconiis permulceri plus a quo visus est? Imò quis illo inter erecta passim gloriae suae monumenta modestior? quis in audiendis pacis con-

dirionibus paratior? quis in coercendo, laborantis orbis in gratiam, victoriarum cursu temperantior extitit? Arbitrator olim Europæ totius quem cupidius ambivit auctoritatis suæ atque potentia fructum, quam ut pietatis studium ubique accenderet; Galliam suam Hæresum monstris purgaret; avitum Religionis veræ cultum aut restitueret, aut ampliaret; Religionem ipsam in longinquas orbis reducti plagas propagaret?

Tu, qui penitissimos cordis humani sensus nosti, & altissimas mentium cogitationes scrutaris, esto mihi testis, ò Deus, qualem ipse felicissimos inter rerum prosperarum exitus religiosissimum Principem persenseris? Cum potentissimas conjurata in Galliam Europæ copias Ludovici virtute conteres; cum multiplicares ipsi victorias, cumulares triumphos, palmas ac laureas aggereres; cum augustam ipsius familiam numerosissima sobole fecundares; cum alterum è Nepotibus florentissimo Imperio Regem præficeres; cum eundem optatissimis Pronepotibus Proavum fortunares; an oblitus sui est Ludovicus, aut tui? an beneficam ignoravit matrem? an non reveritus illam est, ut par erat, & suæ felicitatis pariter ac gloriæ conciliatricem professus est?

Quoties vidisti illum prostratum ante aras suppliciter, demissis modestè ac collacrymantibus oculis, supinis manibus, vultu ad pietatem composito sinceram tibi referentem gratias, dum missis per universam Galliam Literis populos beneficentiæ tuæ admonebat; dum ædes sacræ tuis laudibus personabant; dum erepta victis hostibus trophæa ad perennem rei memoriam templorum tholis appendebantur.

Tibi visum est, ò Deus, felicem illum rerum ex voto fluentium cur-

sum interrompere tantisper; substraxisti nonnihil ex illa gloria, quam addicta Gallicis vexillis victoria pepererat; an sensisti dissimilem sui Ludovicum? an mutatus in contraria invicti Regis animus est? an placidæ mentis æquabilitas ex illa tot eventuum inæqualitate vicissitudinis quidpiam ac varietatis contraxit?

Cum pugnatum fuisse infeliciter, & assuetos vincere suos exercitus potuisse vinci nuntiaretur: cum luctuoso suavissimi Pronepotis funere perturbari gaudia sua, & spem regni dulcissimam eripi sibi cerneret: cum Augusto Nepoti gravissimas inter tempestates ac procellas fluctuanti metueret: cum præpostera sæviret annonæ sterilitas, & tristissimam ipsi Gallia perniciem minaretur: an dolere visus est præter modum Princeps religiosissimus? an adversam de manu tua sortem tulit iniquius, quam prosperam exceperat? an constantis obsequii erga te sui ipsum pernituit? an ingrata negotiorum in mole de suo in Religionem studio quidquam remisit? an abusam male turbidis temporibus & res novas molientem Hæresim minus fortiter compepsit ac repressit?

Quid ultra postcis, ò Deus? Habes, quod volebas, tam patientem in adversis Ludovicum, quam modestum in prosperis. Posueras illum jam diu Principibus in folio constitutis præclarissimum heroicarum virtutum specimen, eundem hodie Christianæ pietatis ac constantiæ perfectissimum exemplar exhibuisti. Quid superest, nisi ut, quam Heroi Gallico tribueras olim gloriam, eandem Christiano Principi tuearis ac conferas? Agitur, parce, si dico, ò Deus, agitur tui ipsius nominis gloria, Ludovicus ut floreat, quem inter ceteros Christiani orbis Principes acerrimum.

mum tuæ gloriæ vindicem atque assertorem nactus es: qui sapius professus est palam, Religionis tuæ decus ac gloriam sua ipsius aut regni sui salute sibi esse chariora: qui toti Gallia pietatis ad exemplum atque incitamentum præluceat: qui nusquam oblitus suæ dignitatis ac majestatis visus est, nisi cum in præsentia tua abjectus ultro ac depressus sacræ tuæ charitatis atque misericordiæ monumenta veneratur. Redeat ergo fidelis constansque cæptorum ipsius comes Victoria, quam hostes tui exulasse à

nobis tam superbè jactitant; redeat ubertas & abundantia, quam, tua inprimis cura, Gallicus Populus suæ in Regem optimum fidei ac charitatis mercedem sibi redonari postulat: redeat splendidior illa Imperii hujus gloria, pietatis ac religionis incremento tantopere profutura. Denique quod unum beneficæ dextera tuæ pretiosissimum munus est, redeat per te longa pax, amica pax, quam frustra quæramus armis, frustra, nisi tu illam unus Pacis largitor dederis, votis omnibus appetamus.

